

ZERGATIK eta ZERTARAKO EUSKALDUN?

intxausti adiskideari erantzun irikia,
eta beste guztierá

j. azurmendi

Adiskidea!

Oraintxe egin didak, alproja horrek, sekula idatzi didaken gutunik luzeena. Ordua ba huan, noski. Baiña, jakiña, oilloak kukurruku jo ezker. nahiko aldrebes zerabilkik oillo gajoak makineria. Eta halaxe izan.

Bildurrez hasten natzaik erantzuten. Gure eztabaida zorigaiztoko horretan parte hartu duten denak begira begira egongo dituk, ia zer esango ote dudan, seme galdu honek. Zer esango diat nik ba!

Okerrena ez duk hori: ez dituk aurpegia ematen dutenak mindu nindutenak. Besteak hobe, baizik. Orain herrero, dudarik gabe, zerrailla xulotik begia luzatzen egongo zaizkigunak, gure larrugorria maixeatzeko min maliziati batez, gero anonimora edo zeharkako kritiketara joko dutenak. Erantzun ezin diegunak. Sorginkurubil edo zirkulo biziodun batean nahastu ta irauliko gaituztenak.

Zergatik ez aitortu: holakoxe iguin bat sortzen zidak azkenaldian idazten dudan guztiak.

Eta zergatik ez aitortu ere: nahiago izango nian buruhauste hau memorio zaharren (eta txaharren) apaletan bildu ta betiko ahaztu.

Puntu gehienetan hirekin negok. Denetan ezetz uste diat. Baiña permiti zaidak heurekin sartu aurretik eztabaidaren martxari (gelitu zala uste nian ta hara nundik beste plaza batean dantza bera hasten dugun) begiratu bal.

Begiratu honen aurretik, halare, ohar jeneralago bat, nere iritzian eztabaidak —edo elkarrizketak— izan behar lukean aireaz.

JAKIN ez duk astekaririk. Nik idazten dudanetik inork erantzun dezan arte denpora gehiago pasako duk. Erantzunak ere tonu serioagoak izan beharko lirakek: JAKIN-i zor zioagu hori, eztabaidaren gaiari baiño ez gutxiago. Lehen saio baten eskarmentua ere ba diagu orain ta haren onez eta txaharrez baliatzea zegokiguk, tajuz jarraitzekotan.

Alde honetatik epailuta ez zaizkidak erabat atsegin izan ez hire idazkia ta ez JAKIN-en Zuzendaritzak ezarritako argipena. Esker oneko natzaizue, noski, nire alde zarlatur duzuten lantzarengatik. Ez ote duk kaltegarri, oraingoan benetan, xaltxa horri pipermiña gaineratzea? Beste giro bat sortu beharrean gaituk aurrera nahi badiagu.

Alegia, esan zaizkigunak gogorak izan dirala ez diat ukatuko (nork likek atsegin holakoxe lore sorta bat?). Ezta gaizki esanak daudela ere, oso gaizki niketz. Merezki gabe ta zuzentasun izpirik gabeko baitipat eta askoz gehiago. Bidea ere zeharo erratua dala, azken onik ez baidik jokabide horrek berekin sekula izango.

Hori dana ta gehiago, nahi dukan guztia. Eta zer, asarratu egingo al gaituk, asarratu egin zaizkigula-ta? Jipoia eman digutela-ta, burla egingo al ziegu ta zakurraren ipurditik pasa? Zergatik erre behar diagu Aramaio guztia, Aramaio ere geure-geurea diagu-ta!

Hobe denak ahaztu.

Ixkribauak-eta izaten omen hituan gure lehenagokoak. Orain, berriz, ofizioa aldatu diagu nunbait, fiskalgintza nahi dugula zirudik behiñepehin.

Baiña arrazoiak ematea nekeza dala oraindik ere-ta, hitz borobillak erabiltzearekin kontentatzen gaituk. (Trotzky'k zion "erreboluzio denak berritsu izan dira" hura egia baduk, ba leikek gu ere bide zuzenetik ibiltzea). Ezin aurkitu izaten baitituk hiztegieta arrazoiak, Hitzak, ordea, mofeil, nolakoxe hitz potorrak, inori kaskarrean emateko... Buruan gutxi hainbeste mingaiñean asko diagu orduan adore...

Traidore ustela besterik ez naizela eta txaketero ta koldar huts ta nire lanik egin nahi eza hala alferkeria hala amor emateko aitzakia justifikatu nahi nituela? Horiek denak esan izan badituk, ze demontre, ezin duela bat paratuko diagu, pentsa dezagun, ordea, zergatik esan izan dan holakorik.

Alde batetik, ez zeukat nik dudarik, izan zitezkek ariñegi esanak. Ba diat susmoa, nire artikulo mulur ziztrin haren okerrera tituloa izan zala, eta harek motigatu dituela ezerk baiño gehiagok, asko moduzko erantzun hamaika ta zalaparta.

Euskalherriatik aldegin dugula ta beste gabe traidore nahiz koldartzat jo gaituzten horiek, aldiz, gutako bakoitzak poltxikoan Unibersidade bat eraman dezagula nahi diate inñundik ere. (Egunen batean, hiltzea beru, aurki, traizio bihurtuko zaiguk). Objezio hori nire kaskoan ez baituk ondo ajustatzen, gehiegikeria dalakoan hartzen diat eta utzi.

Berdintsu jarraitu ahal izango genikek unamunista, espainiolista, erreazionario, burjes (beste norbaitzuentzat, ordea, komunista espainiolista: ez zekiat berdin izango ote dan...) eta hori ta hura geralako hixtoriek.

Honetan guztian, ordea, hauxe ikusten diat nik aprotxagarri, zarata horri errematea jartzeko: zerk sortu ziguk zapla ta holakoxe mendebala?

Eman dezagun —sortu zuen ohiartzunagatik— Euskalherriaren erreazioa izan dala tokatu zaigun hori (gutxitan gertatzen baituk holako ixkanbilla gure artean). Ez diagu hemen zerarik begiratuko, alegia, euskaltasun modu zahar baten ondakin ote dan hala ez. Hori ere gaurtik aurrera aztertzeke geldi zitekek, inñork nahi balu, puntu honekin hasien baituk nire gaurko saioaren ekarri positibo izan dedilla nahi nukeana. Neronen aldetik, esango ditudenetatik atera ahal izango danez, neurri lodi galantean behintzat euskalzaletasun pasatua konsideratzen dudan baten ohiartzun amorratua izan dalako iruditua diat. Baiña hori utzita (horren analisi on baterako gai eskasa baitiagu oraingoz), euskal herriko egoeraren analisi objetibo batek azalpenik ugari emango ligukek, noski. Ezer gutxi esan zitekek hemen gure egoera politiko ta zozialez. Ez duk gure asmoa politikak egitekoa ere. (...) Baiña errealdadeak diran bezala onarturik hasi beharko diagu gure gogoetaldia. Ta errealdadeak gure artean larriak dirala edozeiñek aitortzen ziguk, hasi Gotzaiengandik eta kexu egoteko ofizioa duten protestalari zozialenganaiño. Gogoratzen al dituk Goya'ren "Dos de mayo'koak" eta nola dibertitzen digun "chusma"? Ta zer irudituko zaik, gaur hain zuzen frantsesen batek halako herriaren sadismoa elegantziaren izenean kondentatuko baligu? Zein elegantzia eska zezaioketek, gero, berek xaxatu ta erreboltaerazi duten herriari? Sofritzen duen herriaren defentsabide eta erreazioak ez zegok eragin dituen kondizionamentu gogoan hartu gabe epaitzerik.

Gure jendearen egoera aztertu nahi badiagu, oraindik, esan zaizkigunak berak nahiko argitasun dizkiagu, halafede: traidore, espainiolista, erreazionario, burjes, koldar etc. (cfr. JAKIN 25, hor. 1). Beraz horixe duk hain zuzen gure herriak barkatu nahi ez duena ta suportatzen ez diguna. Jarabeak ez dituk gozo besteak hartzen dituztenean, eta txahar guretzako badira.

Eztabaida honen markuetan puntu horretara iritxi izana izan zitekek agian, izpiritu intolerante xamarraren seiñale. Ez nintzakek asko harritu-

ko eta ez nitek horretatik eskandalo biderik hartuko. Holakoxe zerbait idaroki nahi nian geroxeago herriaren egoera objetiboaz mintzatzan nintzanean. Ezagun bat, adiskide bat, anaia bat kristorenak ikusten dabilkigun artean (eta gutako nork ez dik holakorik?), ez zioagu aixa iñori eskubiderik aitortuko, irribarre gaizto batekin, "zertarako hori dena?" galdegiteko. Bestelako ejenplorik ezertarako begiratu gabe ere (...), zein zentzun zeukak Aita Kandido Izagirre hilberriari, adibidez, hainbeste neke ta izerdi ta nahigabez baseritik baserri burutu digun lan guztia holakoxe galdera eszeptiku baten kakoan zintzilika uzteak? Edo nork galdegin ziek holakorik finlandreseri, beren suomiera zabaltzen saiatu diranean? Nork galdegin zioek ezer Nikanor Zabaleta'ri edo Segovia'ri, arpa jotzea ta kitarra jotzea euskeraz denpora alferrikaltzea bezalatsu diran arren? Hik eta nik daukagun etikan, ez diagu galdetzen hilbeharrean kondentaturik dagoen gaixoa zertarako zaintzen danik, Pertsonaren bizitzaz horrela baduk, pertsonaren ondasunen bizitzaz beste hainbeste. Eta hik ondo badiok edozeinek duela galdetzeko eskubide, edozeinek duela sofritzen dagoena errespetatzeko obligazio, ahaztu diagu guk. Nahaste honen korapilloa hementxe dagoela esango nitek. Euskeraren kontra itzuli naizela iruditu zitzaion jendeari, snobkeriaz ari nintzala, etc. Aldrebeskeriaren batek sortua diagu uste hori, nire uste ta itxaropenean eta burutazio haunditan nekatu gabe neure burua defenditzea ez litzaidakek Venus'en aterrizatzen asmatu behar berririk izango. Zertarako, ordea, denpora alferrikaldu? Nik ez zioat iñori adarra jo nahi eta hori neuk zekiat iñork baiño hobeto.

Barkatuko al zidak irakurleak orain arteko ohar txondar hau, berehalaxe emango zioagu su.

Bukatzeko, ba: jendeak gogor xamar erantzun dik eta ni mindu ere mindu nintzean, baiña gaur konprenigarri zaidak jokabide hura. Beraz, bota diran tiro guztien arren galdera oraindik tente dagoela uste baidiagu, jarrai dezagun poliki-poliki, baiña trajeria tonu ta karraxi denak behin betiko baztarturik, Jainkoarren eta gure herriaren arren.

Joandakoak luzatu ez baiño haietatik ikasi egin behar diagu. Zer gabiltzak haizerrotak apurtu nahita, gu ez gaituk kixote.

Adixkide guztieri

Erantzun honekin guztioi erantzun nahi dizuet: **San Martin, Yntxausti**, (eta **Intxausti**), **Kalzada**, **Iritzira** (kulparik ez zuenak eraman

zuen tiroa! —esango zukean Etxahun'ek), **Laspiur** eta gaiñuntzeko.

Ez usie orain arte esan dituzuteneri gor egiten natzaienik, ez. Onik asko argitu zan ta bidé hasiari jarraitzekoa da nire gogo. Uste baitut ez dala oraindik komeni eta ahal bezala argitu.

Zuen esanetatik bilduko dut orain laburki, ari etenaren muturra korapillatu eta josten jarraitzeko (eta ifiorik uste izan duen gisako zuen "kontrariorik" ez naizela agertzeko, ez baitut uste ez nire pentsamentua zuenaren aldean hain **orijinala** danik, ez da bestelako egia danik ere. Ezkeleto bihurtuko ditut zuen esanak, laburtu beharrak hortaraturik, barka zaidazute hori.

Juan San Martin (1)

1. ...Baifia, neronen esku ez egoanez (nun jaio aukeratzea) eta hemen sorthu nintzanez, bertakoa natzaizu, haragiz eta ispirituz, beharrezkoa zait bertan bizi beharra, beharrezkoa sortherriaren intresekin arduratzea, bera nere haragia delako ta ni haragi horren zati bat. Nere osasuna, nere herkideekin batean, bere osasunarekin batean dagoalako.

2. Bakoitzak dauden lekutik osatu behar dugu mundua... Europa'ren osagarriak herritxikien bultzadatik ez badatoz, nagusiak elkar menderatzen bukatuko dute.

Europa zaharrak ez du soluziorik herri-txikiak errespetatzeko.

3. Unamuno'ren hitzok aldatzen dizkigu: "La lengua... es la sangre del espíritu". "Cada pueblo ha ido asentando en su lenguaje su concepción abstracta del mundo y de la vida, y en la extensión y comprensión que da a cada vocablo va implícita su filosofía".

Euskerak ere ba darama bere filosofia berezia erraietan eta San Martin'ek hari aurkitzen dio erderari ez bezalako gunea. "Nere sentipenen eta nere arimaren izakera euskeran arkitu nuelako".

4. Gizontasunak justizia egarria ere bere ariman daroa... Ta, munduko gizon bakoitzari errespetoa ta justutasuna zor zaion bezala, era berean, herri bakoitzari ere zor zaio.

Ez da asko eskatzen dudana: gizon guzientzat eskubide berdiñak ta herri guzientzat ere hori bethori.

* * *

---

(1) Cfr. Z.A., 209 (1967, Otsailak 26).

Hirugarren puntuari dagokionez, eztabaidan agertu zaigu puntu horixe euskaldunon artean (ikus BRANKA ta ARRAGOA aldizkarietan Txillardegi ta Ereño jaunen arteko eztabaida). Horixe dagokiola uste dut, baita ere, beherago ikusteko dagon Iztueta'ren iritzia.

Laugarren puntuaz, berriz; San Martin'ek eskubide bezala oifarritzen duena obligazio bezala ere oifarritzea zan nire asmoa. Hala nion nire lehenengoan: "Ez da naikoa, niretzat, nahi duenak nahi duenerako eskubide duela esatea, euskeraren alde jardun nahi duenak hartarako libertade duela... Nik, marxista izan gabe, ez ditut oso ongi konprenitzen obligazioen luze-zabala berdintzen ez dituzten eskubideak".

Frase hau zan nire pentsamentuaren bihotza eta nire asmoa. Azken aldera berriro itzulliko naiz puntu honetara, San Martin'en planteamentua desestimatzeko, nire galdera beste mailla batean da-goela uste dut.

Mikel A. Yntxausti (2).

Nire galderak ez duela zentzunik, ez izateko arrazoirik, pentsatzen du Mikel A. Yntxausti'k.

Baiezkoa frogatzen alegindu ez baiño (arrazoiren batzuek Joseba Intxausti'ren azkenekoan ikus ditezke), eztabaidan agertu diran aitoren pare bat ekarriko dut:

Mikel Yntxausti'k berak: "Haspaldidanik neu ere prolema berdifiarekin bainengoen".

San Martin: "Neronen buruari ere maiz galdetu baidiot euskaldun zertako jaio nintzan".

Julen Kalzada: "Galdera ori, Jose, neuk be sarritan egiten neban".

Izengabeak: "No, ez duk lenbiziko, itxura batean, dirudien añako galdera arin bat. Ba dik bere mami sakona".

Joseba Intxausti zitatu beharrik ez dut hemen.

"Euskaldun jaiok geranez... krisis existenziala superatu duenak ez du eskubiderik horrelako galderak egiteko. Gizon izaitea merezi badu, zertako galdetu euskaldun-gizona izaitea merezi ote duan edo ez. Arrazoi aundirik gabe, itxu-itxu, jarraitu-bear dugu. Uste dugun baiño xingleagoa da errealtatea" (2).

---

(2) Cfr. Z. A. 209 (1967, Otsailak 26).

Ez nago konforme. Izateak ez du, agian (neu ez naiz filosofia horretakoa, baiña hemen berdintsu zaigu gora-behera hau), arrazoirik behar, ekiteak, aldiz, BAI! Niretzak argi dago: munduko edozein filosofiak, erlijioak eta mitolojiak billatu nahi dio izateari nundik norakoa, objetiboa (hala iturburua), helburua. Hori aurkitu ez duenak suizidioa gomendatuko digu, gehienez ere Nirvana antzeko zedozer edo fatalismo subterren bat. Berebat ekintzak, helburua behar digu; arrazoi bat, orduan; beraz, galdera bat. Areago izate osoa eta ekintza erlatiboan (izate bera erlatibu da, ta ekintza bat, berez, izante batetiko zerikusian erlatibuago oraindik) berdintze ifungo filosofiatan kabitzen ez bazaigu.

Ekiboko bat ere ba dago hemen. Nekez har ditzakegu galdera berdin bezala gizon izatearena ta euskaldun izatearena. Ez da bat-bera zer ta nola. Ez diozu, ba, zeuk "basqueitas" hori hain zuzen bestearen akzidente, eraskin dala?

Eta eskasia bat: ez dut uste, temaz hitzen bati lotzen ez bagatzaizkio, euskaldun izaterik merezi ote duen galdetu nuenik. Mese-dez: "Merezi ote du, orduan, gure izateari eustearren lerregiteak? Zergatik?"... "Zergatik opaldu bear zaizkion ainbeste neke". Ez nuen, ba, izateaz galdetzen, ezpada ekintzaz. Ez da berdin. Izateko modu bategatik ari gera lanean, ez izate hutsagatik. Eta izateko modu baten aldeko ekintzaz zan nire galdera, alegia, modu neketsu batez, euskaldunona ez da besterik-eta.

Eta azkenik: burugabe ta nahi dan guztia izango da galdera, baiña hortxe dago, gure artean dabilkigu, frente egin beharrean gagozkio.

Zuk galdera superatu baduzu, Mikel A. Yntxausti, permiti zaiguzu superatu ez dugunoi, denon artean superatzea. Horretan ari gera.

Sinets zaidazu, herrikide M. A. Yntxausti: ez naiz seta hutsez ari galderaok jartzean.

Julen Kalzada (3).

Julen Kalzada'ren erantzunak lau puntu desberdin dauzka. Lehenengo hirurak alde batera utziko ditugu: dirua nahi baduzu, edo ohorezko izen eder baten jabe bilakatu, edo ta marxista bazera, ez

---

(3) Cfr. Z.A. 211 (1967, epaillak 12).

landu euskal izatea (eta ziplo! derrefente, norbaitek, komunista nai-zela!?!).

1. "Baiña persona nai baduzu izan..."

Jatorriak eta inguruak emandako bereiztasunak danok daukuz. Bereiztasun orreik balioak dira; eta balioak diran ezkerro landu bearrekoak. Gure bereiztasun orretakoa dugu euskal izatea.

* * *

Baiñako asko jarri dezaizkiokegu Julen Kalzada'ren arrazoi honi. Gertaeren aldetik (USA-tara aldatu-rik aleman, polako, etc.) nahiz azterpen teorikoen aldetik (ikutu gabe gelditzen baita, esate baterako, balioak aldatzen doazela eta ez dirala molusko gogortuak; balioak ez direla ere zera abstraktorik, gu axolatzten gaituenerako behiñepelin, etabar. Bestetik, euskera balio go dan bezalaxe da balio go erdera, ta balio go gure ahale aldean millakatxo diran ezkerro, aukera batera obligatuak ikusten gera. Horixe baita puntua, ea zergatik gauden gure kasu konkretuan euskera aukeratzera obligatuak, edo egon ba ote gauden, arrazoiren bategatik obligaturik egon). Galdera honi ez dago balio go abstraktuen mundutik erantzuterik.

Arrazoi honi, gaiñera, beste eskasia hau seiñalatuko nioke: hortaz, euskaldun jaio zanak ederki egin du euskerari jarraituz. Erdeldun jaio zanak, ostera, (nahiz eta Euskalherrian jaio izan) erderari jarraitu behar ote zion?

Hontaz guztiaz oraindik, hizkuntzaren eta pentsakeraren arteko loturen eta zerikusien korapilloa daukagu tartekaturik. Gogora Txillardegí-Ereño eztabaida.

2. Beste arrazoi bat dakarkigu Kalzada'k: "Gizona ez da berantzako egiña, gizartearen serbitzuko baiño".

Honi lotzen natzaio ni batez ere. Azkenaldera ikusiko dugu berriz.

Izengabea

Z.A. 211 (1967, epaillak 12) niri zuzendutako eskutitz agiri bat ekarri zuen. Izenik gabe zetorren eta, dakidanez, egillea nor danaren argitasunik ez da gerora eman (Z.A.-k beste kasu batzuetan egin duen bezala). Zergatik? Zer pentsatu behar dugu idazki agiria idazten duen idazle izkutuaz? Z.A. bera ote da, ba? Baiña idazkiari giro pertsonala dario eta ez nekien Z.A. beajean ta hola ibiltzen zitzaigu-

nik... Zai nago beti, Z.A. argitasunen bat ematera dignatuko ote zaidan...

Izan dudan erantzunik luzeena hauxe da (Intxausti-ren oraingoa aparte) baiña hemen alde batera bazturtuko dugu.

Iritzira

Honekin bukatu zala esan ditekete gure eztabaida. Unamuno'rekin uztartu nahi ninduen **Iritzira**'ren pasadizoko hitz batzuek agertu ziran geroxeago (4). Ba dakit ondotoxo **Iritzira**k ez zuela merezi eman nion errepikarik. Berak ez baiño beste batzuek, sekula esan ez ditudanak bizkarreratu nahi zizkidaten izkutuko gautxori batzuek, mezeztatua eraman zuen, batere kulparik gabe.

Garbian utzi nahi nuke: ezagutzen nauen San Martin adiskideak ez ninduen bere erantzunean ifiun ta ifiola Unamuno'rekin berdindu (eta banindu ere). Haren lanaren akaberan, aitzitik, arreta hobez irakurtzea komeni litzakean ohar bat eranstean zuen. Hala ta guttiz ere San Martin'en hitzetatik zillegi ez dana atereaz barreiatu da, ezpairik gabe, unamunista naizelako hautsa. San Martin adiskideak ederki erantzun zion, noski, eta Unamuno'ren beraren hitzetan orpoa finkaturik, gafiñera, puntu honetan Unamuno'ren antzeko ez dan bati!

Nire errepika ta nireari Imanol Laspiur'ek emandako erantzuna Z.A. 217 (1967, jorrrailak 23) eta Z.A., 221 (1967, lorrrailak 21) begira ditezke.

Paulo Iztueta (5)

Iztueta ez dago ifiorekin ados. San Martin'i egindako lan batean ari baizaigu, haren aportazio baliosak goratzen ditu. Nik ere eskertzen ditut.

"Baiñan zer dan izkuntza ta zer bere betekizuna gizonagan, gizar-teagan... au ez deritzait egun batean eta artikulu bitan egin litzeken gaia denik... Izkuntza gizonaren izatezko espresio-bide bezela artu ondoren, orduan galde genezake lenengo iturrian: **notakoak dira izkuntzaren eta gizonaren alkarren arteko artu-emanak**... Erantzun-

---

(4) Cfr. Z.A. 215 (1967, jorrrailak 9)

(5) Cfr. Z.A. 222 (1967, lorrrailak 28)

bideak askotariko izan bide ditezke, ots, soziologoak, sikologoak, izkuntzalariek, metafisikuek... ba lukete parte... Zailla da benetan prolema, arras zailla, zailla den bezala lurraren bestakaldetik gizonak bizi direnentz jakitea, etc.”.

* * *

Prolema erreza ez dalakoarekin inguratu gatzazkion gehienok konturatuta geundean, honezkero. Erantzun akabaillarik emateko gauza ez bahaiz ere, motell, planteamentu zuzenago baterako behintzat lagun dezaigukek. Zor diguk laguntza hori. Jarrita baizeukagu, nire ustean, desegoki xamar jarrita, gure prolema. Zai hagokit orain JAKIN'en

---

Gabriel Aresti

Z.A. 224 (1967, jorrrailak 11) gai honen inguruan oraindik. Aresti adiskideak ezpatazo batekin ebaki zigun korapillo gordianoa:

“Jose Azurmendi fraile gazteak munduko injenuidade guztiarekin galdetu zuen: Zertarako euskaldun?... Tabu bat ikutzen zuen nere lagunak”.

“Eta ifior ez da ausartu egiarekin erantzutera. Zertarako euskaldun? Baiña, gizonak, zergatik ezkutatu nahi dugu guztiok daki-guna? EZERTARAKO EZ”.

Xabier Lete (6)

Xabier Lete'k nire planteoaz idatzi duela pentsatzeko arrazoi zuzenik ez daukat batere. Jeneralean esanda, Lete'k denok (eta nire iritzirako ez dugu planteo berdifia egin denok) batean kontsideratzen gaituela dirudi. Izenemaille komun bat salatzen digu: “Problema planteatzeko era ta bere diskusioan erabili diran arrazoiak franko

---

(6) Egitasunaren amoreagatik, esaten dugu hemen Azurmendi'ren Xabier Lete'ri erantzuna sintetizatu egin dugula. Bere artikuloa igorri zigunean, ez zekarkian ezer X. Lete'ntzat (nola ekarriko, orduan X. Lete'rena argitaratu gabea bai zegoan Z.A.-n) Gero, Azurmendik eraskin luze bat (sei horrialde) igorri zizkigun X. Lete'ri erantzuki. Guk ordea, halabehartuak, ezin izan dugu osoki argitaratu eta zintzokien sintetizatzen saia gera. (Zuzendaritza'ren charpena).

bidegabeak iruditzen zaizkit eta idealismo ahul baten estiloan inspiratuak". Haren arrazoa: "zeren-eta 1967-an "euskaldun izatea zertarako?" eta beste horrelako galderak egiten astea, metafisikako laño urrutietan abiatzea da". Nik, ordea, ezetz uste dut.

1. Nik ez **nuen** nire artikuloan **izanaren** zergatiko-zertakoez galdetu, irauteaz baizik, superbizitzeaz, burrukaz, ekintzaz... eta zentzun honetan izateaz.

Hau **metafisika** dala diozu. Zuk **metafisika** diozun tokian, oker ez banabil, beste norbaitek plazer haundi batekin **alienazio**, **burjeskeria**, **kasuistika** idatziko zuen. Hitz ikaragarri errexak ahotik jaulkitzen!

Nik ez dut uste **alegiñez** galdegitea absurdu ta metafisiko denik. Orain, izana abstrazio bezala kontsideratu nahi bada...

2. Xabier Lete'k egin duen planteoa ta, bere esate hutsetik atera ditekenez, absurduraino eraman ditekete. Voluntarismo honek ez luke neretzat batere zentzunik.

Bestela berriz, indibiduotasunaren mailan (nahi izatean) jarritako planteoaren zillegitasuna ta balioa alde bat utzirik ere, planteo modu hori arrotz gelditzen zaio nire asmoari, berebat arrotz nik ezagutu ditudan euskera abandonatzeko eman ohi diran objezio eta arrazoi konkretueri: hoek baizeuzkan nire asmoak bixtan.

3. Nire ikuspegia hau izaki ta hoek nire axolak, konprenituko dalakoan nago zergatik planteamentu honetan ahalegin guztiakin enpeñiatzen naizen. Berezko da, halare, planteamentu hau jartzearekin ta eustearekin eta honetatik ezker bestelako zenbait arbuatzearekin ez ditudala inola ere beste planteoak total desestimatzin. Izan ere, bestelako planteamentu baten perspektiban zeharo ados nengoke Yntxausti, Xabier Lete ta abar adiskideekin. Baita Igara jaunarekin ere (cfr. JAKIN 24, hor. 1-7).

4. Xabier Lete'k bere artikulo atsegiflean dakarren beste prolema, alegia, euskalzaletasunak beste obligazio zozialen batzuek zapaltzen ote dituen hala ez, laburki ikutuko det nik ere.

Ez euskalzaletasunak (berez, abstrakt esanda) ezpada euskalzaletasun ERA batzuek giza eskubide askotxo sakrifika ditzakete. Interpretazioak gora behera, **factum** ukaeziña dala hau uste dut. Baiñan berex dezagun: era horiek aldagarriak izatez gañera (beraz, erauzterakoak), behin baiño gehiagotan BEHARREZKO da giza eskubideek elkar sakrifikatzea.

Xabier Lete'k aipatu besterik egin ez duen puntu honek ere merezi du agian azterketa sakon bat. Eta, beharbada, Xabier Lete'k berak egin dezake hori ederki batean, prolema horren sutondoan bizi dan ezkeru.

* * *

IZAN-JAIO

Asko irauli duk binomio hau gure eztabaidan.

Izatea —gu edo norbait, baiña ez derrigor geu— premisa premiaskotzat zeukat nik. Izan ba dan balio go baten alde ari gaituk euskaldunok, euskaldun jaiotako hala ez; norbaitek dagoeneko gauzatu daukan balio go baten alde, eta balio goa norbait horri (euskal herria) ifnork ken ez dakion. Ez gabiltzak ba, geuk ames eginiko balio goaren atzetik. Ealio go baten alde ta herri baten alde, hau duk puntuzkoena niretzat hemen.

Nunbait izatea premisatzat daukadala esaten nian. Izate hau balio go dala ere (alegia, euskal izatea eta gure hizkuntza: baiña gure ahalegiña ez duk hizkuntzaren aldekoa soillik) axioma tinkotza hartuko diagu, zenbateraiño eta zein kondizioetan balio go izatea galduko lukean ezertarako gogoan hartu gabe (gorago aipaturiko eztabaida behin berriro gogoratu, halare).

Sentimentuek, eta ez arrazoiek, **eragiten** dutela ekintza, orobat, ez zaidak ifnoiz holakorik ukatzea bururatu. Baiña gauza bat duk eragillea, beste bat justifikatzailea. Gure sentimentuek justifikazioa behar diate, ez baituk edozein, ezta helburu zintzo batenganako irrikitzen dagoen sentimentu nobleena ere, beti ta beste gabe txalogarri. Justifikazioaz galdegin eta galdegiten diat nik.

Behin gure jokabidea justifikatu ezkeru pasa gintezkeek aurrerago, asmoaren nahiz helburuaren goitasunari begiratzeru.

Euskaldun jaiu izateari (hots, ekintza euskaldun jaiu izanaren logikan ezartzeari) indar erabakigarri determinantea aitortzea geure buruaren kontrast aurkitzen diat eta —egia esan, nire usteko egia behiñipehin— ezta arrazoi ere ez diat kausitzen. Ba zirudik, hire hizenkide Yntxausti bat, adibidez, irakurrita, gertaera itu horrek jo ta erabaki zuela betiko gure bizitzaren martxa derrigorreko ta ezin

aldatua. Eta nork uka alde askotatik gertatzen danik? Beste makifia batetik, ordea, nik uste, ez da holakorik gertatzen. Ezta gertatu beharrik ere, norberaren baliogo zenbaiten txikiziotik buruhiltzeraifio, edo guztiz miserable dotaturiko naturaleza doai apartekoz ornitzeraifio ibil baizitekek gizonaren askatasuna. Ez nitek iritzi hura, sentimentuari agiri dion egiazko estimazioa onartu ondoren, bere logikan zorrotzegi estutu nahi. Suizidiora eramango gintzakeala iruditzen baizidak, edo ta, gutxienez, tradizionalismo gogorrenetakoaren iturburu bihurtuko litzaigukeala. Gaurko egberari, gure hau ta hola izateari, **status quo** tristeren bat deklaratu nahi baldin bazioagu, berriz, nire hasierako asmoetatik urruti, oso urruti gero, gabilzazik honezkero.

Jaiotzak erabakitako martxa itsua jarraitzea ez duk inkestek azaltzen digutena besterik eta hilleta martxa diagu hori.

IZAN-EKIN

Zer egin behar duz lur honetan nire bizitzarekin?, galdetzen hasten dan mutil koskorrari agertu hiok dagoeneko baliogo sail bat. Sekula gauzatu ahal izango dituenak baiño milla gehiago. Hoen arteko aukerak bortxatzen dik, orduan, ekintzaren hasiera norberaren neurritasuna aitortzea diagu-ta. Aukera hauxe duk bokazioa (ez noski frailletarakoa bakarrik!), guri ez zaiguk Espiritu Saindurik agertu, ez Boezio'ren zazpi ta gehiago musarik.

Gizartearen ta gizarteko sorkari geran ezkerero ez zeukagu balio guok izarretatik, geure nahikunde banalari entzunez, erasterik. Gizarteari zor gatzazkiok. Alegia, baliogo zenbaiten gauzatzea, geure haragian haragi egitea, zor zioagu gizarteari.

Guk eskubideak dizkiagu (indibiduok): lanegiteko, maitatzeko, euskaldun izateko, etc. Obligazio bat zeukak gizarteak gure eskubide bakoitzaren aurrez aurre. Alderantziz ere, berebat, maitatzaile, langille, euskaldun etabar eukitzeko eskubide dik gizarteak. Eta norbaitek konkretuago, baiña denok nolabait, eskubide horiek erantzuteko ta konplitzeko obligazioa zeukagu. Nork eman dio gizarteari holako eskubiderik? Ez zekiat. Naturelezak sortu diola esango dik filosofiaren batek, kondaira

omen dala emaille urrengo edozeiñek. Datu horren aitortzan filosofia zozial gehienak konforme dauz-kagula esango nitek, iturburuaren azalpenetan des-berdin maillatuak ditugun arren.

Eskubide-obligazioak indibidualismoaren hesitura barnean uler-tzea zeharo erratutzat zeukat nik. Gizarte ta pertsonaren arteko hartuemanen dialektika kristaltzen eta araubihurtzen (eskubide obli-gaziozko ez diran hartuemanik ez baituk falta gizartearen eta per-tsonaren artean) zizkigutek eskubide-obligazioek. Ikasteko dretxo ba diat, obligazio ere ba zeukat noski, zeren eta gizarteak bere aldetik ikasiaren eskubidea kobratzen baizidak.

Horra zergatik idatzi nuen (eta honekin nahiko argi uzten dudalakoan gelditzen natzaizue): "Nik, marxista izan gabe, ez ditut oso ongi konprenitzen obligazioen luze-zabala berdintzen ez dituzten esku-bideak. Kapritxoak sortzen dituen —edo ofiarritu, nahi bada— eskubideak ez dute batere balio".

Bere ahalegin guztiekin nahiko balu ere, ez diat uste ez bere nahiak ez ezerk, esate baterako, gizonari elefante izateko eskubidea justifika dezaiokeanik. Bestetik, aldiz, horixe egin nahi badiagu euskeraren alde jokatzeko eskubiderik ez ziguk zentzun sanoko ifior-k ukatuko, intres zitalez ez baduk behintzat.

Ikusten dukenez, oso gutxi galde:zen diat nik euskalzaletasuna eder ote dan (hori hain erlatibua izaki), hala nolabait txalogarri (filo-logo baten kasuan izan leikeana, baiña ez horregatik, gurean, beste-lakoa duk gure kasua eta gure nahia ere bai), hala eskubiderik ote dugun, hitz hau korriente ulertzen dan gisan behiñepehin. Horrek guztiak ez nau ni —oraingoz— arduratu, hori ez dala hasiera zeriz-kioat-eta, eta hasieratik hasi nahi bainikek.

Eta horregatixe ez diat galdetu ere sentimentuez.

Guk gauzatu ta gizarteari eskeiñi ahaleko baliogoak gutxi-asko, asko baiño hobe gutxi, diralarik ba, aukeratu egin beharko diagu. Eta ez geure gustoaren harabera, ez bakarrik behintzat, seiñalaturik. Zerk seiñalatuko ziguk, orduan? Baliogoen primutasunak, gizartearen premiek, geure ahalmenek, bizi geran ingurumariko baldintzek... nik al zekiat! Horixe ere elkarrizketa honek argitu beharko ligukek. Ba zeukagu zer egiña franko guztiontzat ere. Justizia egin behar

zizkiegu guzti horieri. Justizia egite jeneriko honen azpian objeto, arrazoi ugariak idoro genituzkek orduan euskeraren alde. **Eta aurren aurrenik, herri bati zor zioagu justizia. Gure eskubideak kobratzen dizkiogun herriarekin justiziazko obligazioak gelditzen zaizkiguk zorretan.**

Erantzun egokiren baten oinarrriak zedarritzen ari natzaik (hala uste behintzat). Erantzun zihurrik jakin banu tesi bikain bat idatzi izango nian, ez galderarik.

AMA EUSKERAREN MITOA

Literatura ugaria egin diagu ama euskeraz, amaren hilzoriaz...

Farregarri utziko al diagu literatura hau guztia? Nire asmorik ez duk hori. Nik ere sentitzen diat euskera eta gure herria eta gure lurra bera. Sentitzen dizkiat eta ezeren gainetik maite ere.

Baiña literatura horiek guztiak, beste hamaika asmotarako aproposak ditugula ukatu gabe, eskuartean dakargun auzi honetan bixtatik ahal urrutien nahi nituzkek jakin.

Hilzorian dagoen amak eskubide oro dituela, kontrajarriko zaidak. Holako hizkuntzarik, ordea, ez diat nik ulertzen. Sinbolo bat printzipio bihurtzen ari gaituk horrekin, inolako arrazoiketetan diagu hori zillegi (Eliza ama, aberri ama ta antzekoekin oituratxaharturik aski gaudek bai, bestela ere. Baiña ez diagu langille klase ama, esate baterako, sekula entzungo. Ni halare, irudituak hartua negok herriak klase bihurturik dauzkagula).

EZINBESTEKO IZANEAN IRAUN BEHARRA

Kate honek kateiatuta gauzkala esango litzakek. Gu, izanari este-katu Prometeuok! Baldin eta bagera, onartu gaitezen geran bezala, euskaldun jaio gintuzten ezkerro (eta baimenik gabe, areago!). Zer-gatik euskaldun izan? Ba geraldakoxe ez bestegatik. —Holakoak oste-ratu zaizkidak eta hori egia dala —egiaren mailla apaltsu xamarrean, nire gardiz— egunaren argia duk. Azter dezagun puntu hau apur bat, hemen.

Zer ote duk euskaldun izatea? Zoro joko duk galdekizun hau eta ba leikek izatea, baiña iku dezagun, euskal folkloreaz etabar izan ditugun eztabaidaren batzuen azpian hauxe dagoela iruditzen baizaidak.

Gure aitak baliogo konketru batzuek gauzatzeko posibilidadeak ezagutu zizkian eta hoetako batzuek burutzen erre zian bizia. Langille goherritar edozein bezalaxe, bere bizitza guztian euskaldun **izan** zian, euskalzale izan gabe. Arana Goiri'k beste posibilidade ta bes-telako baliogoak gauzatu zizkiguan eta euskaldun (bilakatu) izaki ere, ta euskalzale, erderaz agertu zizkiguk bere baliogo zenbait (kon-denatzen ez ditudan arrazoiengatik). Beste baliogoak gauzatu nahi izan zizkiguan Unamuno'k eta euskaldun izanik eta izaten jarraiturik (bixtan zegok, honezkero, euskaldun hitza ekiboko diagula), erderaz jardun zitzaiguan ia beti eta ez diagu apika gure hizkuntzaren la-guntzaille fiñena huraxe izan. Haren borondatea zanagatik behintzat. Konta Kanpion ere. Zaragueta'k eta Zubiri'k erderaz eman ziotek beren ordaiña gizarteari, euskaldunak omen dizkiagu. Mixiotara doa-kigun hainbeste euskaldunek guaraniz, japaneraz, ketxuaz gauzatuko zizkigutek.

Ez ote zegok honen guztien artean zedozer diferentziatu beharrik?

Korrientea duk honoko hau ere: herri baten agerpenak era asko-tako agerpenak zeuzkak. Nor **sentitzen** zaigun sekula baiño eus-kaldunago txistu, ttuntun, txalapartarekin. Eta txistua zabalduz la-guntzen zioek Euskalherriari. Nor hizkuntzari emana dagokigun, txis-tua entzungo balik, nahiago izango likek urte pare bat purgatorioetan. Abizen **garbiaren** kontuak lehenago ere kritikatu izan dituk gure artean, etc.

KONZIENTZIA

Berehalaxe esan nahiko didak: ezjakiña zegok tartean, konzien-ztia falta, hortxe zegok kakoa.

Bai, moteil! Horixe nahi nian, horretarakoxe jarri dizkiat adibide guzti hain desberdiñok batera nahastuta.

Beraz, konzientziak egiten ziguk euskalduna (gure perspek'tiba honetan, jak'iña; beste perspektiba batetik, naturalezak eta gizarteak egiten dutela esan zitekek, eta hori ere egia duk). **Ez berak bakarrik, agian, errealdade gauzako baten gaiñean finkatu beharko baitik konzien-ztia ere.**

Gure egunotan, geroz eta gehiago, erabaki bat me-riante gelditzen gaituk euskaldun (ez vascon edo vascon-

gado edo vasco holako zerbait). Erabaki hau ez dutenak porru batean zeukatek gure hizkuntza. Euskera galbidean jarri digutenek, semeari dotriña euskeraz irakatsi nahi ez dioten guraso horiek, esate baterako, genozidio bat ko-metatzen ari zaizkiguk (munduko borondaterik onenarekin sarri)... ez diate bere buruaren konzientzia zuzenik, "bas-queitas" akzidente honenik ez duten ezkeru (Yntxausti'ren esakeraz baliatuz).

Izate soilla, euskaldun izate materiala jaiotzak ematen ziguk (bei bati olandres edo suiza izatea eman zion bezalaxe). Baiña giza-kumearen maillan gaudek- eta, euskaldun nor-asuna, nortasun honen konzientziak ematen zio kristauari.

Eta hi ere, Joseba, ez gurasoek, ez lagunek, herriak emandako euskerak, ezpada horietxengana euskeraz itzultzeko erabakiak (honen onderiozko ekintzak, sakonago finkatuz) egin hau euskaldun. Alegia, ez euskera jakitearen errealidadeak ezpada errealidade hau aktibatzeak. (Eta euskaldunarentzako aktibatuko duk, ez txinoaren-tzako).

Erabaki hau hartzea indar askok eraman gintzazketek: politika baten kontrako erreazioak, edo beste baten aldeko oportunistoak, hala tradizionalismoak, hala utilitarismoak (gutxiagotan!), maku-rrentxoena bakarrik aipatzeko. Nobleagorik ez duk falta: Gurasoen-ganako maitasuna, abertzaletasuna, norberaren nortasuna zabaltzea, justizia nahia, etc.

Erabaki hau hartzea indar askok eraman gintzazketek: politika kondaira zehar: protestante, katoliko, apaiz, "apostata" (!), politiko, sindikalista, burjes, komunista etabar. Deabrua bera ere saiatu omen zitzaiguan euskera ikasten, alferrik ordea, ta Arantzazu'ko Ama Bir-jifiak euskeraz hitzegin omen zian Zugarramurdi'n, —dudarik gabe zeruetako ikastoletan infernukoetan baiña irakasle antzetsuagoak dituztelako... Zer demontre pentsatuko diagu indibidualismoaren maillan hoeri guztiori arrazoi batbera ta berdifiak eragiten zienik! Nik ba, ezin diat ondo ulertu zein zentzun duen euskaldun zertarako galdekizuna indibidualismoaren maillan jartzeak: euskaldun bakoit-zarentzako artikulo bana beharko genuke, gutxien gutxienez.

Kasu bakoitzak eragille desberdifiak. Bakoitzak zekiagu, illun hala argi, zergatik nahi dugun euskaldun (hemen euskalzalerekin berdin zezakeagu, nire lehenengo artikulotik honera arte **ekiten** duen euskaldunaz ari bainauk beti), indibidualismoaren planoan, eta eragi-

llearen planoan (justifikazioarena besterik izaki, askotan behintzat. Ez beti, etor zitezkek batera).

Zertara zijoakiguk erabaki hori? Indibidualismoaren planoan, berriro, bakoitzak jakingo dik: era askotariko ondorenak euskeraz ere, hedozein hizkuntzatan bezalaxe. Baiña jeneralago begiratuta, ezaugarri komun bat agiri ziguk, alegia, euskaldun-kera ezartzen zioz zernahi jarduni, hedozein ekintzari. Hizkuntza, aurrenik, esango diagu, eztabaida honetan gehienok puntu honi lotu gatzazkioken ezkerero. (Arana Goiri'ren kaso batean, adibidez, euskalzale izanik ere, ez zian beti holakorik gertatu, ikusiko degu geroago zergatik).

Hizkuntza, berriz, gizartearekin, lagun urkoarekin hartuemateko degu (Engels'ek gehiago esango du: lagun urkoarekin aditu beharretik sortua dala). Gizarteari nahiz gizarteagandik, ematekoa euskeraz hala erderaz eman, edo ta hartzekoa euskeraz hala erderaz hartu, ba zegok alde ederra.

Zerk erabakiko gaituk gu bateren hala bestearen hoberiztera? Makiña bat zerek, bai, halajainetan. Zein baliogo gauzatu nahiak eta ahalak, **nori** eskeifiko diogun nahiz dezaiokegun baliogo gauzatu hau, etc. Honen analisiak emango ligukek zergatik eta zertarako euskaldun horren erantzuna.

Kasu guztiotan presente dagoen zerbait ba dala uste diat: euskeraz mintzatzera gaituena, euskaldun jendeari zerbait eman nahia (edo beharra) duk. Euskaldun jendeari lehenik, honen bitartez, besteeri. Gure kasua ez duk hizkuntza hil batena, judeguez izan duten bezala. Euskera bizi duk, hor zeukagu euskaldun herria ta **HORRI** eman nahi zioagu zerbait. Ez zioz ardura, nire ustean, ezertxo ere ni neu euskaldun jaioa al naizen hala ez. Hau duk, nire ustean, puntuzko puntua: jende horri. Nik ez zekiat indibidualismoaren planoan (edo subjetoan) Aresti'k, Txillardegik, etc. zergatik euskera ikasi diguten, seguru asko arrazoi diferenteak izan zituztek. Baiño plano zozial honetan euskaldun jaioa naizen honekin ba diate arrazoi komun hau: euskaldun herriari mintzatu bai zaizkiok.

Alemanekin aleman hitzegiten diat, gaztelarrekin gaztelera, italianoekin italiano, ta ez nintzean holako jaio. Zubiri euskaldun jaio zian, eta euskaldun izango duk agian eta sentituko ere dik bere

burua (ez zekiat), baiña ez zioz jende euskaldun horri eman nahi izan bere lana.

INTXAUSTI/REKIN

Hirera bihurtuko natzaik orain (cfr. JAKIN, 25).

"Atzerrian, erdaldunen artean, nik ez diat neure burua euskaldun-beharrean sumatzen".

Ezta nik ere. Niretzako berezko oñez zetorrek hori: ez diok katalanari euskeraz hitzegingo.

Arana Goiri erderaz mintzatu huan makifia bat aldiz; ez diat uste iñork Barakaldo'ko langilleeri Marx alemanez irakurriko dienik; hik eta nik ez diagu Biblia griegoz nahiz hebreoz predikatzen.

"Neri, herbesteak ez zidak sorterri-miñik sortzen", (hor. 3).

Niri bai. Eta zer?

Ezin sortuko dik ere sorterri miñik, ez euskera miñik, euskal jendeari zerbait eman beharra ez duken artean. Baiña hagon Barzelona horretan iñoiz goiherritar kanbionerorik topatu baduk, ez zekiat miñarekin hala gabe, baiña euskeraz mintzatu hintzaion noski. Euskal **jendearikiko** miña duk, nire ustean erabakitzaile.

Hire sentimentu hori jeneral xamarra diagu, ikasleen artean behintzat. Ez dala euskeraz mintzatzeko erreztasunik, edo ta dana dala, zertarako behar dut euskera? —galdetu ohi duk. Galdera hori absurdo izango duk, zentzugabe, ta nahi dukena. Baiña errealidade kaltegarri bat diagu Euskal herrian, hortixe joaten zaizkiguk hamaika gizon eta indar, eta hori aztertzea gure obligazio zala pentsatu nian nik.

Hik agiri duken sentimentu horrek eta askoz gehiagok tarraka daramaten berdiñak (nik erantzun bat eskatzen niona), beste galdera hau pizten ziguk: nor zegok euskal herriari euskeraz mintzatzera obligaturik? Zeren-eta hor baizegok herria (gizartea), personak sortzen dituen herria, norbaitek eman beharko zioz herriari konferentziak, eskola, nobelak, artea, musika, eta guzti hori herriari dago-kion eran (eusk-eran).

Ez natzaik honetan luzatuko, prolemaren bihotz-bihotzean gauden arren. Denon artean puntuok borobilduko ta osatuko al dizkiagu.

Atzera hirekin:

"Hire galdera "kaltegarria" ez duk hik asmatua: hik eta nik ta beste hamaika euskaldunek beregan eta beren ahotan darabiltena baizik" (hor. 3).

"Galdera hori kaltegarri gerta dakigukeala? Segun nun eta nola egiten dugun; segun nola aztertzen dugun..." (hor. 4).

"Ba litekeek galdera hauetarako lekurik egokiena aukeratu huana ez izatea" (hor. 4).

Konforme. Mea culpa.

Analisi berri batekin jarraitzen duk.

EUSKERA HALA ERDERA?

"Euskaldun izan eta iraun izankizun gogorra ta, askorentzat, gogai-karria duk... Gizonaren euskaltasuna nahiz erdaltasuna haren gizaera "betetzeko" dituk... Jatorriz euskotar ditugun aunitzei (ta herbesteratu batzuei) beren gizaera erdal-giroz mardulkiago osatuko ez ote dutenaren zalantza sortzen zaiek hor barruan".

"erdalduntasuna erosoago duk "geuretasuna" baiño"...

Mintzabiderik, pentsabiderik eta sentibiderik izan dezadan, nere "nitasunak", ez dik euskera-premi sentigarririk. Izpiritu-barnea jaulkitzean, erderaz hitz-bide zabalagoa aurkitzen diat eta neregan daramakidan bizia samurrago ta libreago ematen, beraz".

Milla ta bat esker zor dizkiat. Ez noski hori sentitzen dukelako, sentitua aitortzen dukelako baizik. Nik uste, euskaldun eskolatueta-ko proportzio haundi bat zeukagu horrelaxe, erderaz mintzatzeko hitz-bide naturalago, errezago behintzat, daukalarik.

Neuretzat ere halaxe duk, zenbait gaieri buruz mintzatzeko garaian (ez nohiznahi). Usadio falta duk noski horren sustraia. Dana dala, gaurko istante honetan, guk euskera dakigun eta erabiltzen dugun einean euskerari erdereri ez bezalako gunea gustatu ezin diogun asko gaudek, zeren-eta katoiarekin hasi gifañ ezkeroko kultura gehien-gehiena —ta kulturarekin pentsamentuaren mardultzea— erderetan iruntsi baitiagu. Hoek honela baldin badituk, ba, eta gure prolema indibidualismoaren maillan jarri nahi badiagu, jende gutxi aurkituko diagula uste diat eskolatuen artean euskera erdera baiño hobeto ta atsegiñago, edozein gaitarako, menderatzen digunik. Hortatik zetorkiguk kultura gai bat ikutu orduko euskaldun gehienok buruz behera erderetan amildu-behar ukatu ezin eta hamaika aldiz salatu hori. Eta zer, ez dakigula euskerarik, aski ta erosoago zaigula erdera ta abandonatu egingo al diagu euskera, hots, euskal herria?

Planteamentu indibidualista (ego-ista) batean egiña zeukagu au-

kera: erdera. Jeneralki. Eta erosotasunari jarraiki, horixe egiten ziguk makina batek.

Horrekin, hau ere egia duk, gure doai bat desestimatzan eta alferrikaltzen diagu. Balioak, esan zidak Julen Kalzada'k eta ni konforme, landu beharrekoak dituk. "Jatorriak eta inguruak" emandako baliogo hoetakoren bat osotu gabe uzten badiagu ez gaituk persona oso, erabili ezak eskubia fiarfiartzan baziguk maingu gifiakcan gisa berean. Egia hutsa hau ere. "Jatorriak eta inguruak" ezkeifi dizkiguten balioen artean, ordea, gure kasu konkretuan, hor zeuzkagu erderak ere. Jatorriak euskera eman zidakean eta gizarteak (neure gizarte euskaldunak besterik ezinda) geztelera, latin... eta milla tximista eskeifi ta esijitu zizkidak, neure burua haiekin baliatuki osatzera behartua ikusi nauk urteok zehar. Horixe eman zidak "inguruak" eta niri bezala gehieneri, ikastoletan minoria koxkor bat dabilkigun artean. Ezin landugabe utzi genizkian balioguok, derri-gorra izan diagu lege-ta. Hortaz kanpo, ordea, eta errealdadea hori diagula kontaturik, eta ezeren aurretik individualismoaren intresak jartzen badizkiagu, zer dala-ta hobetsiko nioan jatorriak emana inguruak eskeintzen zidanari? Ze, hau ere bixtan dagoela zerizkioat, hots, baliogo gehiegi lantzeko eskastxo dirala gure ahalmenak. Gerezko ajea diagu ezinbestean nahiko maingu gelditu beharra ta horixe duk gure bizitzako eginkizun azkengabea: geure burua burutu. Ez ahaztu, gaifera, bilinguismo inperfekto deritzanaren okerrenetakoa dala gure kasua. Euskera ez zegok zabalero egoki batean menderatzerik propio horretaraxe jarri gabe, eskola faltatik hasi eta ez zekiat noraiñoko kondizionamentu txaharrean aurkitzen dalako. Beraz, euskera abandonatzen digutenek baliogo bat abandonatu diate, segurutik, baiña beste bat hartu. Nekez proba zitekek hobea zala, berez, abandonatua, irabazia baiño.

Hemendik aurrera jokatzeko kriterioa zerau dalakoan negok: alegia, mintzatu nahi gatzazkion herriarena. Euskera abandonatu gabe landu behar ditugula erderak esatea, igesbide bat duk nirezat: euskerarik ahazten ez diat uste ifior apropos enpeifiatzen danik. Baiña besterik egiteko erabaki sendo batek eusten ez dion euskalduna, bere karrera bukatzen duenerako, hizkuntza argal deusez batekin aurkituko duk gaurko gizartean. Gaur gauzak dauden bezala, gure estudianteak euskeraz jakin nahi ba-

diat txino ikasi zezaketen denpora batean euskera ikastera obligatuak zeuzkagu. Hortxe jartzen duk jeneralean galdera, hortxe zegok aukera beharra ere-ta.

Indibidualismoaren eta bakoitzaren intresen bidetik egin behar balitz aukera, jaio izanak eta sentimentuak gora behera, gutxirekin geldituko gerala bildur nauk. Nire aburuan, ordea, ez duk hori bide zuzena (norbaitzuentzat bai, izan zitekek eta ba duk, plano biek, indibidualistak eta zozialak, zorionean bategiten dutelako: San Martin, adibidez; euskalduneri mintzatu nahi duen batean aurkitzen zioek euskerari gune berezi bat. Gutako gehienentzot, aldiz, konflikto baten elkarburrukan presentatzen zaizkiguk bi planoak. Eta burruka honetan euskeraren alde erabakitzen badiagu ez duk, gehienetan, euskerari berari ezer berezirik —guretzat!— aurkitu diogulako, **euskaldun jendearen aldeko erabakiaren** ondorengo bezala baizik). Beraz, guretzako, jaio gerala ta nahi badugu eskubide dugula ta abar mundu abstrakto irreal besterik ez duk, ez dalako hori gure galderaren lurra. Erderara doazkigun gure ikasleek ez ziotek ñori ukatu ohi euskera lantzeko eskubiderik, nahi izan ezkeru. Baiña horietako gutxi konprenitu ziguk gure erabakia; askok diskutitu, ordea.

Atzekoz aurrera bazeukagu puntua, kostako zaiguk bertsorik osatzea. Bai hizkuntzez baliatzekoan, bai baliogoak lantzekotan, nire gardiz, gizarteari begiratu behar zaiok, gure lana ta bizitza eramango ditugun gizarte horri. Nire bizi ta lan guztiak Txina'n egiteko balira, hobe izango diat txinera landu, Txina'ko jendeak horixe eskatuko zidak-eta.

Baiña, Jainkoa lagun, gure gizartea Euskal herria izango diagu.

HERRI BATEN BIZI NAHIA

“Zer egingo diat, beraz, egun batez eman zitzaidan hizkuntzarekin?” heuk jakingo duk. Galdera bueltatzen diat: nori mintzatu nahi hatzaio?

Egia duk amak euskeraz erakutsi dikela bere bihotza. Ba leikek egunen batean norbaitek beste hizkuntzaren batean egitea ta hik, orduan, haretzen hizkuntzan agertuko (edo izkututuko) diok. Amari hitzegiteko euskera erabiliko duk. Baiña amari hitzegiteko ez heunkan euskal aditzari tripak atera beharrik batere. Euskal gizartearen serbitzurako behar huen hori, ordea.

Euskal herrian jende esplotatu asko zegok. Bat euskalduna, bere

izpirituan despojatua. Langille ginoan esplotatua danean, doble despojatua. Gutxi sentitzen diagu lehenengo despojoaren injustizia, minoria bat gaituk.

Izan ere, "kuixtio zozialak-eta" oso modan zeuzkagu eta modan zegok ere protesta zoziala ta ezkertiar izatea. Kuixtio zoziala, ordea, guk asmatu dugun bezalakoa, gure fantasian asmatzen ditugun koprojillo ta goibehekin, ez errealidadean ikasia. Che Guevara, berriz, alegia, "profeta" ez duk hizkuntzez arduratu: ta horra nundik nora gure mutil trebeak, Marx'en liburuetan orientaziorik aurkitzen ez dutela-ta, noragabe dabilzkigun. Urrutitik ere alienazioa zer dan igarri ezin duten horiek! Gizonaren esplotazioa jornalean eta honen eskasean (edo ta esistentzian bertan ere, nahi baduk) balego bezala.

Eta hor zegok euskalduna, kulturaren aldetik prakajario negargarri bihurtua, batzuen zitalkeriak eta besteen abandonoak larrutua, trapuzar bat eginda, edozein enplegaduren parrerako, billetea ateratzeko berea dan eta dakien hizkuntza bakarraz baliatu ezinda. Euskera abandonaturik beste nitasun bat jatorrizkoaren truke hartzea sentitzen ez al dudan galdetu zaidak, eta ez diat sentitzen, ez zekiat hori zer izango litzakean, baiña beste goiko hori, euskaldun hori, sentitzen diat eta nola.

Hor jaio gaituk, Joseba, ta hemen bai, asko esan nahi dik nun jaio izanak, nire ustean. Ba zekiagu injustizia hobe dagoela baztar gutietan ere aide garbia baiño ugariago, baiña —beti nire ustean— injustizia etxean dagoenean etxeko injustizia ahaztu ta beste berrien billa joateko behar dizkiagu aukera honetarako arrazoiak. Hanartean emana zeukagu aukera, hots, baliogoa, lana, eskubidea ta obligazioa. Ahalmena nork duen bakoitzak ikus dezala.

Gure kasuan, euskaldun gehienon kasuan, injustizia horretxek zanpatu gaituk eskolara hasi giñan lehenengo egunetik Unibersidade billa atzerriratu geran egunera arte. Injustizia horren kontra justizia min apur-apurtxo bat bederik duen edozein erreboltatu behar litzakek, euskaldun jaio hala ez, eta gu iñor baiño lehenago ta gogorrago. Eta hemen ere arrazoiak eman behar dizkiagu: zergatik guk besteak, ez-euskaldunak, baiño gehiago. Hemengoa argitzea erreza goa izando dala uste diat.

Kontuz, Joseba! Injustiziaz mintzatzea arrisku bat bihurtu zaiguk gaur, edonohiz, edozertaz eta edonun beti injustiziaz mintzatzen zaizkigun norbaitzuek meriante ta komeriante. Hoentzat injustizia, beste batzuentzat neska baten irribarrea danaxe duk: propaganda. Baiña ni injustiziaz mintzatzen natzaiken guzti honetan, nire hitz honek ez zeu-

kak usadio politikoak gustora gaiferatu ohi dion kargarik batere. Gure moralean (kristauan) argitzen zaigunez, gizonari legokioken eta iritxi ez duen doai faltazko situazio oro duk injustizia. Injustiziarik txaharrena, orduan pekatua: hain zuzen, guretzat, horixe, injustizia duk pekatua (graziaren eta naturalezaren jatorrizko ordena kraskatzea, ez duk besterik jatorrizko pekatuaren mitoaren mami sakona). Hau esan ta gero, ba, ez duela inork nire hitzak ziri politikotzat ulertzeko tentaziorik izango, uste diat. Politika suberte guztien gainetik, etikak arduratzen nauk ni hemen, etikaren deadarrak.

Eta zentzun honetan, politika diferentzien gainetik aitortzen ziguk gaur hedozienek gure egoera injustiziazkoa dala: Nafarroa'ko Unibersidadeak, Tolosa'ko Herrietxeak, Gipuzko Bizkaletako Diputazioek, mojarren batzuek, Menendez Pidal'ek, Edukazio'ko Ministroak —euskerari laguntzera prestatzen ari zaizkigun guztiek. Euskeraren egoera injustiziazkoa dala konstatatzea ez diate horiek politika danik pentsatu —are gutxiago euskerari laguntzekoan politikak batere sartuirtenik izan behar lukeanik (...) Euskerari **guztiek** lagundu behar ziotek.

Lehengora bihurtuaz. Barzelonan gelditu nahi baduk egizak euskerarekin nahi dukena, euskaldunoi zer esanik edo zer emanik ez badaukak behintzat.

Baiña Euskalherrira bagoazik, injustiziaren kontra, injustizia guztien kontra lanegiteko joan behar diagu.

Ez jaiio nintzalako ta ez abar, ni ez nauk gaur euskaldun beste ezergatik ez beste ezertarako. Ez nauk larritzen euskera baztertzea NIRE baliogoak edo ta NIRE nortasuna birrintzea izango omen litzakealako batere. Baiña ez nitek euskera abandonatu nahi, nahiz eta nahiko neke hortatik sortuko zaidala ezin uka, zeren-eta euskera abandonatzea, gaur gaurkoz eta luzaro izan dedilla, herri bat abandonatzea duk. Beraz, niretzat, “zergatik euskaldun” galdekizun hura, “zergatik euskal herriaren alde” bihurtzen duk. Horixe, sustraietaratu ezkeru.

Eta hemen tartekotu nahi nizekikek Europa'ren etorkizunari buruzko San Martin'en oharrak, nola ere baita hizkuntzaren (euskeraren) baliogo zozial kulturalenak, etab.

Españolek za zeukatek eredu bat: Guzman el Bueno. Zera sentituko zian harek ezer semea baiño gehiago. Ez zian sentimentua segi.

Ba duk film bat, ez nauk izenaz oroitzen, errusiar nobela batetik jasoa dik gaia. Guduan zeudek bi uri ta uria inguratzen dagoen gudari buruzagiaren semea uri inguratuko buruzagiaren alabarekin enamoratzen duk. Uria asaltatzeko gaba datorrenean etsaiarengana pasatzen duk mutilla, bere kuttuna salbatzeko... Sentimentua jarraitzen dik. Urrengo goizean aitak ajustiziatu eragingo dik, eta ikusleen negar guztien arren mutil hori traidore duk.

Urlia bankero seme omen duk. Ez zioz ifork galdetu langille klasearen baitan jaioa ote zan, klase honen zoritxarra sentitzen al zuen. Erabakitasuna eskatu zaiok. Eta kuraia.

Marx ez huan langille klasean jaio, eta sentitu ere, haren sikologiaz jardun zaizkigunen batzuek (agian denak, ez zekiat horixe) diotenez, ez huan taldeak **sentitzeko** bereziki dotatua. Baiña injustizia ezagutu zian eta bere erabakia hartatik hartu. Ez nahi zuelako, ezpada justiziaren esijentziek eraginda. Eta Lenin.

Jesus Nazaret-ekoa ez zian publikano jaino.

Heuk esan duk: "*Euskal-herriak, edo herri honen parte batek, ere euskeraz egin nahi dik*". Eta: "*giza-legeak, euskal-inguru guziari euskeraz egitera naramakik*" (hor. 7). Heuk berriro: "*Gizonak, ezertarako baldin badu, bere izaera modua aukeratzeko eskubide osoa dik. Giza askatasun honen alde negok, eta egongo nauk*" (hor. 8).

* * *

Aski duk honekin, adiskideok. Ba dakit auzia ez dudala ebaki ta garbitu. Laburregui mintzatu izanak-edo, prolema aldrebestu dugu, ta okerrak zuzentzeko (itxaro dudanez) gaur arte egon behar izan du. Saiatu naiz nire pentsamentua argitzen, zuek esango duzute oraingoan lehenagokoan baiño zorte hobez jokatu ote naizen.

Luze izan naiz, ia illun utziak zertxobait argitu ahal nituen. Ez dakit: milla erantzunek akosatzen nautela idatzi behar izanik, bihurri da argitasunik irixtea. Bestela ere bai nahiko. Hain zuzen, ez nuke ukatu nahi beste planteamentu batzuek ere posible ba direla. Nire esperentziak erakutsi didanetik, eztabaida askoren esperentzia, haundia ez bada ere, jardun izan naiz ni. Hortik dabiltzala uste du, nik ezaguturiko euskera abandonatzaileen zergatikoak eta nundikoak. Ez zioten euskal herriari hitzegin nahi, beraz ez zuten euskerarik behar. Eta bidezko litzake, intres personalen, hots, indibidualismoaren mailan: hik nahi duk, nik ez.

Ta hor konpon! (Hemen dauka, inñun izatekotan, Aresti'k arrazoia, hemen: intres personalen maillan bagabiltza, euskera, gehienentzat behiñepehin, EZERTARAKO EZ da. Baiña Aresti zoro dagoelako, alegia, intres egoistek eta individualismoak arditik signifikatzen ez diotelako, euskaldun egin da eta da. Intres egoisten errepudio horretxek betetzen du haren poesia guztia. Aresti, nik uste, ez da euskaldun nahi duelako —hori ere egia da, noski!— ezpada nahiago izango lituzkean gustoen gaiñetik herri batekiko justiziazko betebeharra ezagutu duelako —hau ere egia da, uste dudanez, eta batez ere hauxe egia. Prolema bat mailla bitan erabil diteke, agi danean biak egiazko ta niretzat ardurazko bigarrena bakarrik). Justizia al da, ordea, euskal herrian bizi, eta euskal herriri hitz bat ez mintzatzea? Justizia, euskeraz dirua eskatzeko bakarrik predikatzea? Hau da nire galdera, hau nire pentsamentua. Esateko daukadan guztia hauxe da: niretzat, eta bakarrik ez nagoelakoan, euskeraren alde jokatzeta ez da jaio izanaren kontu, ez sentimentuaren kontu, ezpada batez ere justizia kontu, beste haiek zeharo ukatu gabe.

Hemen esandakoak arrazoi denak ez dirala esan beharrik ez daukat. Perspektiba bateko ikuspegi batzuek baizik ez dira. Prolema bestela jarrikerik, bestelako arrazoiak beharko genituzke. Askok jartzen digute, ordea, horrela ta horrelaxe tratatu nahi izan dut nik. Gogoz aitortzen dut hori amaitu aurretik. Gaurko galdera KONKRETO bat pentsatzeko era konkretoa da hori. Metafisika danik ez dut uste, hasieran itxura horrekin nentorrela pentsa bazitekean ere. Ez nuen poltxiko metafisikotik atera galdera, ezpada San Martin'ek Olaetxea jaunarekin izandako eztabaidak eman zion okasio. Euskaldunok euskaldun ote gera euskerarik gabe?, zan orduan galdera, oker ez banago. Galdera honen azpian beste gaur darabilkigun hau zegoela iruditu zitzaidan. Eta beste hura Donostia'ko jaietan agiri-agirian erabili bazitzaigun, agirian erabili ta erantzun beharra dugu galdera hau, bere sakoneneko erroetaraiño.

Hau da nire ustea.

Onar zaidazute orain nire agurra: San Martin, Yntxausti, Kalzada, Izengabe, Iritzira, Iztueta, Aresti, Lete, Intxausti adiskideok. Denok bategiñik saia gaitzela puntuok osatzen ta argitzen.